

Original article

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Duyarlılık Değeri Bağlamında İncelenmesi ¹

Examination of Social Studies Textbooks in Context of Sensitivity Value

Tayfun Keleş ^a & Adem Beldağ ^{b, *}

^a Ministry of Education, Rize, Turkey

^b Department of Turkish and Social Sciences Education, Faculty of Education, Recep Tayyip Erdoğan University, Rize, Turkey

Özet

Değerlerin kazandırılması toplumsal düzenin sağlanması ve toplumun devamı için önemli görülmektedir. Ders kitapları değerlerin kazandırılma sürecinde önemli araçlardan biri olarak görülmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, duyarlılık değerinin sosyal bilgiler ders kitaplarında nasıl yansıtıldığını tespit etmektir. Araştırmada veri kaynağını Millî Eğitim Bakanlığınca onaylı, okullarda okutulması uygun görülen 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Bu doğrultuda 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları duyarlılık değeri açısından incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi araştırmada kullanılmıştır. İçerik analizi ile veriler çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda ders kitaplarının duyarlılık değeri ve farklı boyutlarını yansıtma durumunda farklılıklar tespit edilmiştir. Tüm sınıf düzeylerinde “kültür ve miras” öğrenme alanında “kültürel mirasa duyarlılık” değerinin yoğun olarak vurgulandığı, “birey ve toplum” ile “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında birçok sınıf düzeyinde duyarlılık değerine çok az yer verildiği saptanmıştır. Ders kitaplarında duyarlılık değeri ile ilgili ifadeler daha açık bir şekilde yansıtılabilir. Ders kitaplarında duyarlılık değeri ile ilgili etkinliklerin sayısı artırılabilir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında duyarlılık değeri kitapların ölçme değerlendirme bölümlerinde daha fazla yer alabilir.

Anahtar Kelimeler: Değer, Duyarlılık, Sosyal Bilgiler, Ders Kitabı.

Abstract

The acquisition of values is considered important for the provision of social order and the continuation of the society. Textbooks are seen as one of the important tools in the process of gaining values. The data source in the research consists of 4th, 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks approved by the Ministry of National Education and approved to be taught in schools. The data source in the research consists of approved 4th, 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks that are approved to be taught in schools. In this direction, the 4th, 5th, 6th and 7th classroom social studies textbooks were examined in terms of sensitivity value. Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the research. Data were analyzed with content analysis. As a result of the research, differences were found out in the sensitivity value of textbooks and in the case of reflecting different dimensions. It has been determined that the value of "sensitivity to cultural heritage" is emphasized intensively in the learning area of "culture and heritage" at all grade levels, and the value of sensitivity at many grade levels is given very little place in the

¹ Bu çalışma, Tayfun Keleş'in, Doç. Dr. Adem Beldağ danışmanlığında “Duyarlılık Değerinin Sosyal Bilgiler Dersi Bağlamında Farklı Boyutlarıyla İncelenmesi” isimli yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

* Corresponding author:

Adem Beldağ, Department of Turkish and Social Sciences Education, Faculty of Education, Recep Tayyip Erdoğan University, Rize, Turkey.
Email: adem.beldag@erdogan.edu.tr

learning areas of individual and society" and "active citizenship". Statements about the value of sensitivity in textbooks can be reflected by making more clearly. The number of activities related to the sensitivity value in the textbooks can be increased. It can also take place more in the measurement and evaluation sections of sensitivity value books in social studies textbooks.

Keywords: Value, Sensitivity, Social Studies, Textbook.

Received: 16 December 2022 * **Accepted:** 25 December 2022 * **DOI:** <https://doi.org/10.29329/ijiasos.2022.504.2>

GİRİŞ

Dünyada yaşanan gelişim ve değişime uyum sağlayabilen, sisteme yön verebilen toplumlar söz sahibi olabilirken, bu sürece uyum sağlayamayan toplumların geri planda kaldığı görülmektedir (Arslan, 2007). Sürekli bir gelişim ve değişimin yaşandığı dünyada insan hayatında birçok değişimle beraber birtakım sorunlar da baş göstermiştir (Can, 2008). Bu ve benzeri sorunlarla mücadele edebilmek için değerler eğitimi önemsenmelidir (Kenan, 2009). Topluma rehber olan ve toplumca onaylanan kural ve ölçüler değerler dahilinde düzenlenmiştir. Bu bağlamda değerler; ölçü ve kuralların temelini oluşturmaktadır (Ulusoy ve Arslan, 2016). Alanyazın incelendiğinde değer “Kabul edilebilir veya edilmeyebilir, neyin iyi neyin kötü olduğu hakkında genel fikirler” (Yığittir ve Kaymakçı, 2012) olarak ifade edilirken, başka bir tanımda ise “Bireyin yaşamına rehberlik eden ilkeler, önem derecesi farklılık gösteren ve istek duyulan durumlar ötesi amaçlardır.” şeklinde tanımlanmıştır (Schwartz, 2012, Akt. Turan ve Ulusoy, 2014: 3). Araştırmacıların bazıları değerın merkezine birey veya toplumu almış, bazıları ise merkeze toplumu alarak değeri tanımlamıştır. Fichter değeri “toplum için faydalı olan, istenilen ve beğenilen şey” ve “topluma ve kültüre anlam veren ölçütler” olarak ifade etmiştir (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 24). Değerler, insanların hayatlarının tüm yönlerini etkiler. İnsanların tutum ve davranışlarını şekillendirip yönlendirmektedirler. Bir sorunu çözmek istiyorsanız, değerleri anlamanız gerekir. Değerleri anlamak için de insanların tutum ve davranışlarını tahmin ederek ne tür değerlere sahip olabileceğini anlayabilirsiniz (Dilmaç, 1999: 14).

Her millet kendi oluşturduğu toplum geleceğini güvence altına almak için eğitim sistemini buna göre düzenler. Bu bağlamda toplumun sahip olduğu değerleri kazanmış bireyler yetiştirmek önem kazanmıştır. Değerler eğitimi önemseyen toplumlar da sağlıklı düşünme ve hissetme ile yaşamlarını buna göre belirleyen bireyler yetiştirmelidir (Bağcı, 2013). Topluma ait kültürü yaşatıp gelecek kuşaklara taşımak değerlerin bilincinde olmakla mümkündür. Milletleri kendine özgü bir millet yapan kendi kültürüdür. Bu kültürün sürekliliğinde değerler eğitiminin ve değer kazandırma çalışmalarının önemi değerler eğitimi açısından vurgulanabilir (Keskin, 2008). Değerler eğitiminde önemsenen değerlerden birisi olan duyarlılık, dünya ve içinde yaşadığımız olaylarla ilişki kurmak ve onların sorumluluğunu almakla ilgilidir. Birey olarak toplumsal hayatın içinde olmak, insanı içinde yaşadığı

çevrenin ayrılmaz bir parçası yapar. Bununla beraber o çevreyle ilişki içinde olmayı ve çevrede gerçekleşen olaylara karşı hassas davranmayı gerektirir. Bu nedenle duyarlılık değerine ait farkındalığın geliştirilmesi oldukça önemlidir. Toplumda önemsenen değerler bağlamında bireylerin hayatlarına yön verilecekse davranışlarına bu değerler yansıtılmalıdır. Bu değerlerin özümsemesi ile toplumsal yaşam düzenli bir hale gelebilir (Parker, 2001, 84-87). Kültür ve kültürü destekleyen değerler bir yönlendirici gibi birey tarafından anlamlı hale getirilmeye çalışılır. Bireyler farklı değerlere hoşgörülü olup ve saygı duyarak değer çatışmalarının üstesinden gelmeye çalışırlar (Naylor ve Diem, 1987, 347).

Yaşamın çeşitli alanlarında değişik anlamlara gelen değer, toplumsal bilimlerin muhtelif alanlarında kendini göstermektedir. Milli Eğitim Bakanlığı 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına göre (2018: 9) “*öğrencilere iyi insan ve iyi vatandaş olabilmeleri için bilgi, beceri, tutum, huy ve alışkanlıklar kazandırmayı amaçlayan eğitim değerlerle bir yapılandırma etkinliğidir.*” Bu ifade bağlamında duyarlılık değeri geçmişten günümüze bütün sosyal bilgiler programlarında yer almakta ve günümüzde oldukça önemsenmektedir. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda duyarlılık değerinin tarihsel mirasa, doğal çevreye ve kültürel mirasa karşı duyarlılık olmak üzere üç boyutta yer aldığı görülmektedir.

Duyarlılık değerinin alt boyutlarından olan tarihsel mirasa duyarlılık ile atalarından miras kalan kültür, inanç ve değerlerin kaynağı olan bu mirası tanımak, tanıtmak ve korumak Türklerin amaçlarından biridir. Bu amaçlar doğrultusunda okul, tarihsel mirasa duyarlılık değeri adına eğitime büyük önem vererek bu değeri öğrencilere yönelik planlar. Tarihsel mirasa duyarlılık değerini anlayan bir öğrenci, kendi medeniyetinin ve dünya medeniyetinin tarihi değerini keşfederek, anlayarak ve inceleyerek o değerın hassasiyetini savunur (Coşkun, 2011). Bu anlam ve değer tarihsel mirasa duyarlılığı önemli kılmıştır.

Doğal çevreye karşı duyarlı olmak da duyarlılık değerinin önemli konu başlıklarından birisidir. İnsan ve tabiat arasındaki etkileşim, insanın yeryüzünde yaşaması ve kendine yapay çevre oluşturmasından bu yana devamlı tabiat aleyhine gelişme göstermiştir. Yapay çevre ile doğal çevre arasında sürekli bir savaş haline bağlı olarak doğal çevre daralmakta; yapay çevre ise büyümektedir (Ertan, 1991, 66-68). Bu bağlamda doğal çevreye duyarlılık değeri, insanlarda çevre sorunlarına farkındalığı amaçlamaktadır. Süreçte bu farkındalığı artırmak için kılavuz ve benzeri kaynaklardaki bilgileri okumak yeterli değildir. Bir çok araştırmada da (Topkaya, 2016; Keskin ve Öğretici, 2013; Şimşekli, 2004 vb.) ifade edildiği üzere, kişilerin sorunların çözümüne etkili bir şekilde dahil olduğu faaliyetler gündeme gelmektedir. Bu faaliyetlerin amacı, insanları çevre sorunları hakkında bilinçlendirmek ve problem çözme faaliyetlerini gerçek hayata uyarlamaktır. Bu uyarlama dahilinde doğal çevreye duyarlılık değerinin önemi her geçen gün daha da artmaktadır.

Duyarlılık değerinin alt boyutlarından biri de kültürel mirasa karşı duyarlılıktır. Kültürel mirasa duyarlılık değeri, kültürel farklılıklara saygı duyma ve kültür çeşitliliğine açık olma, diğer kültürlerin

dinamiklerini de anlama (McMurray 2003'ten aktaran Ruddock ve Turner, 2007) çabası şeklinde belirtilmektedir. Kültürün yeni kuşaklara bozulmadan, temel özelliklerinin farklılık göstermeden yansıtılması ve toplumun sürekliliği açısından değerlidir. Toplumun bağlı olduğu kültürü ve kültürel mirasa ilişkin değerleri genç yaşta kazandırmak da önemlidir. Sosyal bilgiler dersi Türk kültürü ve kültürel mirasına duyarlılık kazandırılması açısından uygundur. Bu bağlamda sosyal bilgiler ders kitaplarının kültürel mirasa duyarlılık açısından incelenmesi, Türk kültürünün gelecek nesillere yansıtılmasını ve kültürel sürekliliğin sağlanmasını amaçlamaktadır. Toplumunu var edip geleceğe hazırlayan toplumun kültürü ve kültürel mirasıdır. Bu miras kaybedilirse toplum çözümlenip yok olmaya yüz tutmuş demektir (Saraç ve Arıkanç, 2010). Kültürel mirasa duyarlılık değeri alt temalarından olup önemini koruyan toplumsal duyarlılık da bu değerlerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda içerik olarak içinde yaşanan toplumsal sorun, eşitsizliklere ilgisiz kalmamak, çevre, toplum ve olay bağlantısı kurmak, iyimser önerilerle sorunların çözümüne yönelmek, sorumluluk alabilmek adına önemli bir değerdir (Ünal, 2009). Kişilerin davranış ve duygularını doğru bir şekilde anlama yeteneği olarak toplumsal duyarlılık, toplum hayatında önemli bir yer edinmektedir (Rothenberg, 1970). Toplumsal duyarlılık seviyesinin gelişmiş olduğu toplumlarda olumsuz yaşam algısının daha düşük olduğu görülmüştür (Way ve Lieberman, 2010). Toplumsal duyarlılık, toplumu yansıtan bir duruş, dikkat çekme ve toplumsal bir değerlendirme ile ilgili bilgileri işleyen bir duygu olarak nitelendirilebilir (Somerville, 2013).

Değerlerin kazandırılmasında önemli görevlerden bir diğeri de sosyal bilgiler dersine düşmüştür (Öztürk, 2007). Sosyal bilgiler, okullarda çocuklara toplumla ilgili gerekli ve faydalı bilgilerin verildiği bir derstir (İnan, 2014: 4). Sosyal bilgiler dersi, ilköğretimin hedeflerine ulaşmasının temel taşı olan insanları içinde yaşadığı toplumdaki hayata hazırlamayı ve iyi birer vatandaş olabilmeleri için değerler açısından yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Öztürk ve Deveci, 2011: 21). Birçok disiplini bünyesinde barındıran sosyal bilgiler dersinin esas amacı etkin vatandaş yetiştirerek değer eğitiminin etkili şekilde sunulmasına zemin hazırlamaktır (Gömleksiz ve Cüre, 2011). Sosyal bilgiler, insanların kendilerini anlamalarına, fiziksel ve sosyal çevrelerini anlamalarına, olumlu değerler ve tutumlar oluşturmalarına, olası bilgi ve değerleri davranışa dönüştürmelerine yardımcı olmayı amaçlar (Doğanay, 2007). Sosyal bilgiler ders kitabında kazandırılması arzu edilen değerlerin öğrenme alanı içinde ne düzeyde yer aldıkları önemlidir (Kapan, 2019). Sürekli değişen bir ülke ve dünyada sorunları çözebilen ve akıllıca kararlar verebilen etkin vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan sosyal bilgiler, beşeri ve sosyal bilimlerin kullanıldığı, bilgi ve yöntemlerin paylaşıldığı bir öğretim programı olmuştur (Öztürk, 2007).

Sosyal bilgiler dersine ait içeriğin dolayısıyla değerlerin kazandırılmasında önemli araçlardan birisi olan ders kitapları, öğretim programlarının uygulanması için etkili bir araç olmuştur. Öğretim programına göre hazırlanmış, öğrencinin düzeyine uygun bilgi, değer ve becerileri içeren öğretim materyalleri olan ders kitapları, öğrenci ve öğretmenlerin de en fazla faydalandıkları kaynaklardan birisi

olarak değerleri yansıtma açısından önemli hale gelmiştir. Değerlerin kalıcı olması ve özümsemesinde ders kitaplarındaki metin ve resimler etkin bir görev üstlenmektedir (Uçar, 2019).

Duyarlılık değerini öğrencilerin en çok etkileşimde bulunduğu kaynaklardan biri olan ders kitapları ile aktarmanın daha kalıcı olabileceği değerlendirilmektedir. Ders kitaplarının incelenmesi ile ilgili çalışmalarda; dil ile ilgili kullanımlar (Bulut ve Orhan, 2012), soruların düzeyi (Sara Kuzu, 2013), metinlerde öğrenciye görelilik ilkesi (Canlı, 2015), okunabilirlik durumu (Baş ve Yıldız, 2015), içinde barındırdığı değerler (Pilav ve Erdoğan, 2016) ile ilgili araştırmalara rastlanmıştır. Yapılan bir araştırmada (Keskin ve Öğretici, 2013) ise duyarlılık; değer olarak nitelendirilerek, bu değerlerin etkinlikler yoluyla ne şekilde kazandırılacağı tartışılmıştır. Yine bununla ilgili literatür incelendiğinde ders kitaplarında değerler eğitimi konusunda birçok çalışmanın bulunduğu, öğretim programı dahilinde duyarlılık değeri ve alt boyutlarının ders kitaplarına nasıl yansıdığı ile ilgili bu çalışmalar (Ceviz, 2021; Açık, 2020; Güçlü; 2019; Taşdemir; 2018) tespit edilebilmiştir. Bu bağlamda alan yazında bir boşluk olarak tespit edilen duyarlılık değerinin ve alt boyutlarının kazandırılmasında araç olarak görülebilecek ders kitaplarının ve mevcut uygulanmakta olan sosyal bilgiler dersi öğretim programının bu değerleri içerme durumunun ortaya koyulması ile alana katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Araştırmada elde edilen sonuçlar yeni yapılacak çalışmalara kaynak oluşturacaktır. Duyarlılık değeri ve alt boyutlarına yönelik yapılan araştırmaların az olması, bu konunun araştırmaya değer olduğunu göstermektedir. 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında belirtilen değerler genel olarak çalışılmış hem ders programı hem de ders kitabı bağlamında bir değer, ayrıntılı şekilde incelenmemiştir. Temel çalışma alanı duyarlılık değeri olan ve bu değerlerin ders kitaplarına yansıtma durumlarını ayrıntılı olarak inceleyen bir çalışmanın olmaması bu çalışmanın özgün tarafını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın temel amacı duyarlılık değerinin sosyal bilgiler ders kitaplarında nasıl yansıdığını tespit etmektir. Bu temel amaç doğrultusunda “Duyarlılık değerinin 4., 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alma biçimi nasıldır? sorusuna cevap aranmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan duyarlılık değerinin sosyal bilgiler ders kitaplarına nasıl yansıdığını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, araştırmanın doğasına uygun olarak nitel araştırma yaklaşımları kullanılmıştır. Denzin ve Lincoln’e (2005) göre nitel araştırma, deneysel olarak incelenemeyen varlıkların ve olguların belirli özelliklerine ve gerçekliğin sosyal inşasına odaklanan bir yöntemdir. Genel olarak nitel araştırma; nitel veri toplama tekniklerini (gözlem, görüşme, doküman analizi gibi) kullanan ve doğal ortamdaki algıları ve olayları gerçekçi ve bütüncül bir şekilde belirlemek için nitel bir süreç gerçekleştiren araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılacak gerçekler veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini içerir” (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Merriam’a (2009) göre dosyalardan elde edilen veriler, gözlem ve görüşme verileri ile tanımlayıcı bilgi olarak kullanılabilir, tarihsel bir içgörü sağlamakla birlikte değişim ve gelişimleri izleme gibi birçok işlevi yerine getirebilirler.

Nitel araştırmalarda doğrudan gözlem ve görüşme mümkün değilse veya araştırmacılar tarafından yapılan araştırmaların inandırıcılığını artırmak için gözlem ve görüşme yöntemlerine ek olarak araştırma yazılı ve görsel materyallere de yer verebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Eğitim araştırmaları için birçok veri kaynağı kullanılabilir: Öğretmenler, çalışanlar ve aile dernekleri arasındaki iletişim, gazetelerdeki yayınlar ve aile ve okul ilişkileri hakkında diğer iletişim yöntemleri, resmi raporlar, öğrenci günlükleri, kitaplar, eğitimle ilgili konu hakkında görüşler, toplantı veya kongre raporları ve program vb. (Merriam, 2009) bu veri kaynaklarındandır.

Veri Kaynağı

Araştırmada veri kaynağı olarak sosyal bilgiler ders kitapları yer almaktadır. Ders kitapları, Talim Terbiye Kurulu onaylı okullarda okutulması uygun görülen 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarıdır. Talim Terbiye Kurulu onaylı 4. sınıflar için 2, 5. sınıflar için 2, 6. sınıflar için 2 ve 7. sınıflar için 3 kitap okutulmaktadır. Bu bağlamda 2020-2021 eğitim öğretim yılında Türkiye’de devlet ve özel okullarda Talim Terbiye Kurulu onaylı sunulan ders kitaplarından tercihe bağlı olarak kullanılmasına karar verilmiştir. Çalışma kapsamında incelenen 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitapları şunlardır:

“Sami TÜYSÜZ. (2019) İlkokul sosyal bilgiler ders kitabı 4. Tuna Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş. (Ankara: Tuna Yayıncılık)”

“Seçil Buket HARUT. (2020) Ortaokul sosyal bilgiler ders kitabı 5. Ata Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti. (Ankara: Ata Yayıncılık)”

“Erhan ŞAHİN. (2020) Ortaokul sosyal bilgiler ders kitabı 6. Anadol Matbaacılık A.Ş. (Ankara: Anadol Yayıncılık)”

“Hikmet AZER. (2020) Ortaokul sosyal bilgiler ders kitabı 7. Eğitim Yayıncılık Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti. (Ankara: Ekoyay Yayınları)”

Veri Toplama Araçları

Çalışma kapsamında 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları araştırmacı tarafından temin edilmiştir. Duyarlılık değeri için mevcut değer ifadelerinin araştırmacı tarafından nasıl sağlandığını gösteren bir "kontrol listesi" araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan duyarlılık değeri ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Oluşturulan kontrol listesi ile ilgili uzman görüşü alınmıştır.

Verilerin Analizi

Nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak araştırmada veriler içerik analizi tekniği yardımı ile çözümlenmiştir. Bu teknikle ders kitaplarında duyarlılık değerinin yer alma biçimleri tespit edilmiştir. İçerik analizi, kalıpları, temaları, önyargıları ve anlamları belirlemek için belirli materyallerin dikkatli, ayrıntılı ve sistematik olarak incelenmesi ve yorumlanması olarak tanımlanır ve ders kitaplarının duyarlılık değeri açısından incelenmesi için kullanılır (Berg ve Lune, 2015). İçerik analizi, çok çeşitli nitel materyallerin kullanımı yoluyla tutarlılığı ve kritik değerleri belirlemek için nitel verileri azaltma ve yorumlama girişimlerini belirtmek için kullanılır (Patton, 2002). İçerik analizinde sosyal iletişimin ürünlerini ve metinleri kontrol edilir. Bunlar yazılı belge, fotoğraf, video ile insanlar arasındaki çeşitli etkileşim biçimiyle yazıya dökülen ve kaydedilen malzemelerdir. Araştırmada ders kitapları araştırmacı tarafından hazırlanan kontrol listesindeki ölçütler doğrultusunda incelenmiştir. Duyarlılık değeri ifadelerinin farklı boyutları ile yer aldığı metin içi cümleler ve görsel materyaller kodlanmış ve temalar oluşturulmuştur.

Güvenirlilik ve Geçerlilik

Nitel araştırmanın kalitesi güvenilirlik ve geçerlilik gibi geleneksel olarak kabul edilen kriterlere dayanmamaktadır. Nitel araştırmanın doğasına daha uygun olan güvenilir, tutarlı, transfer edilebilir ve doğrulanabilir gibi kriterler açısından anahtar konumundadır (Miles ve Huberman, 1994). Yapılan bu çalışma ile araştırmanın inandırıcılığını sağlamak için tüm araştırma süreçleri ve her sürecin adımları açıkça yansıtılmıştır. Veri analizinde veriler anlamlı bir şekilde fark edilmektedir (Merriam, 2009). Elde edilen veriler içerik analiz yaklaşımı ile yansıtılmıştır. Elde edilen veriler araştırmacının çalışmaları ile geliştirilmiş, veriler doğrultusunda temalar ve alt temalar oluşturulup bunlar üzerinde yorumlar yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Veri kaybının azaltılması için kodlama sürecinde verilerin sonuçlarla ilişkisinde tutarlılık sağlanarak işlevinin artırılması hedeflenmiştir. Nitel veri analizinin en önemli boyutlarında biri, veri kodlamasının tutarlılığını artırmaktır. İki bağımsız kodlayıcı aynı veri setini sayısal olarak benzerlik ve farklılık açısından minimum miktarda karşılaştırır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). En az % 70 düzeyinde bir yüzde tutarlılık sağlanması önemli bir veri niteliğindedir. Bu çalışmada Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen güvenilirlik formülü kullanılmıştır. [(Güvenirlilik=Görüş Birliği / (Görüş Birliği+Görüş Ayrılığıx100), (Güvenirlilik=200/200+25x100=88)] bu formül kullanılmış ve uyuşum yüzdesinin (% 88) yeterli olduğu kanısına varılmıştır. Elde edilen veriler, araştırmacı ve nitel veri analizi konusunda uzman bir kişi tarafından kodlanmıştır. Kodlama çalışmasını yürüten araştırmacı ve uzman bir araya gelip aynı fikirde olmadıkları bir kodlama uzlaşmasına da varmıştır. Bu bağlamda hesaplamada elde edilen netice araştırma adına güvenilir kabul edilmiştir. Nitel veri sonuçlarının fikir birliği içinde kodlanması, araştırmanın güvenilirliğine katkı sağlamıştır. Nitel araştırma sonuçlarının aktarılabilir olması, üzerinde bulunduğu verilerin yeterli düzeyde betimlenmesine bağlıdır (Yıldırım ve Şimşek,

2016). Araştırmanın doğrulanabilirliğini sağlamak için veriler tema ve alt temalara dönüştürülmüştür. Verilerin ham verilere uygunluğunu tasdik etmek için araştırma grubundan iki araştırmacı geriye dönük doğrulama kontrolü yapmış ve uzman görüşü alınmıştır. Sonuçlar verilerle karşılaştırılıp kullanım için güvenli bir şekilde saklanarak süreç tamamlanmıştır.

BULGULAR

Bu bölüm araştırmanın alt amacı doğrultusunda her bir sınıf düzeyinde öğrenme alanları göz önünde bulundurularak yapılandırılmıştır.

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İçerik ve Görsel Açından İncelemesine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Birey ve toplum öğrenme alanı

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “birey ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde kültürel mirasa duyarlılık değerinin metin içerisinde 1 kez yer aldığı, yapılan analiz sonucunda kültürel mirasa duyarlılık değerine ilişkin alt tema toplumsal duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Bu alt temanın kodlarda 1 kez yer aldığı belirtilmiştir. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. 4. Sınıf Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kodlar
Kültürel mirasa duyarlılık	Toplumsal duyarlılık	Yetim öğrenci (1)

Kültür ve miras öğrenme alanı

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “kültür ve miras” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde kültürel mirasa duyarlılık değeri metin içinde 51, görsel materyalde 26 kez yer aldığı tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda tarihsel mirasa duyarlılık, kültürel mirasa duyarlılık değerine ilişkin alt temalar olan maddi kültüre duyarlılık ve manevi kültüre duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Tarihsel mirasa duyarlılık 22, maddi kültüre duyarlılık 18, manevi kültüre duyarlılık 9 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgulara Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. 4. Sınıf Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kategori	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Maddi kültürel duyarlılık	El sanatı (3) Mimari eser (3) Yemek (2) Eşya (8) Sandık (2)
		Manevi kültürel duyarlılık	Geleneksel oyun(2) Bayram (1) Düğün (1) Fıkra (1) Kına gecesi (2) Türkü (1) Masal (1)
	Tarihsel mirasa duyarlılık		Milli mücadele kahramanları (9) Cephe (4) Savaş (3) Genelge ve kongre (2) Bağımsızlık (1) Milli bilinç (1) Vatan (1) Bayrak (1)

İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanı

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “insanlar, yerler ve çevreler” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 10, görsel materyalde 4 kez yer aldığı, yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt tema doğal çevreye duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Doğal çevreye duyarlılık 10 kez yer almaktadır. Doğal çevreye duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. 4. Sınıf İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kodlar
Duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık	Çevre sorunu (7) Doğal güzellik (3)

Bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanı

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “bilim, teknoloji ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 13, görsel materyalde 3 kez yer aldığı, yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt tema doğal çevreye duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Doğal çevreye duyarlılık alt

teması 12 kez, toplumsal duyarlılık 1 kez yer almıştır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. 4. Sınıf Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kategori	Kod
Duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık		Teknolojinin yanlış kullanımı (3) Çevre kirliliği (3) Teknolojik gelişme (2) Hayvan sağlığı (2) Teknoloji etkisi (1) Sağlık (1)
	Kültürel mirasa duyarlılık	Toplumsal duyarlılık	Arkadaşlık ilişkileri (1)

Üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanı

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 8, görsel materyalde 4 kez yer aldığı, yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt tema doğal çevreye duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Doğal çevreye duyarlılık alt teması 8 kez yer almıştır. Doğal çevreye duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. 4. Sınıf Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık	İsraf (2) Bilinçli tüketici (1) Geri dönüşüm (1) Sorumluluk (1) Tasarruf (1) Temizlik (1) Tüketim (1)

Etkin vatandaşlık öğrenme alanı

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 11, görsel materyalde 3 kez yer aldığı, yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt temalar tarihsel mirasa duyarlılık ve kültürel mirasa duyarlılık değeri içinde yer alan toplumsal duyarlılığın yer aldığı tespit edilmiştir. Tarihsel mirasa duyarlılık 10, toplumsal duyarlılık 1 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. 4. Sınıf Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kategori	Kod
Duyarlılık	Tarihsel mirasa duyarlılık		Özgürlük ve bağımsızlık (6) Vatan sevgisi (1) Bayrak (1) Şehit (1) Darbe girişimi (1)
	Kültürel mirasa duyarlılık	Toplumsal duyarlılık	Dostluk ve dayanışma (1)

Küresel bağlantılar öğrenme alanı

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “küresel bağlantılar” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde kültürel mirasa duyarlılık metin içinde 28, görsel materyalde 5 kez yer aldığı, yapılan analiz sonucunda kültürel mirasa duyarlılık değerine ilişkin alt temalar maddi kültüre duyarlılık, manevi kültüre duyarlılık ve ortak mirasa duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Maddi kültüre duyarlılık 14, manevi kültüre duyarlılık 9 ve ortak mirasa duyarlılık 5 kez yer almaktadır. Kültürel mirasa duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. 4. Sınıf Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kategori	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Maddi kültürel duyarlılık	Kıyafet (6) Yemek (4) Mimari yapı (2) El sanatı (1) Kağıt katlama sanatı (1)
		Manevi kültürel duyarlılık	Oyun (3) Selamlaşma (2) Bayram (1) Festival (1) Spor (1) Türkçe kelime (1)
		Ortak mirasa duyarlılık	Ortak Türk kültürü (5)

5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İçerik ve Görsel Açından İncelenmesine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Birey ve toplum öğrenme alanı

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “birey ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri

metin içinde 12, görsel metinde 4 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri alt teması doğal çevreye duyarlılık, kültürel mirasa duyarlılık ve onun içinde yer alan toplumsal duyarlılık alt temasına ulaşılmıştır. Tarihsel mirasa duyarlılık 4, doğal çevreye duyarlılık 4, kültürel mirasa duyarlılık 3, toplumsal duyarlılık 1 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. 5. Sınıf “Birey ve Toplum” Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kategori	Kod
Duyarlılık	Tarihsel mirasa duyarlılık		Vatan (1)
			Fedakarlık (1)
			Düşman (1)
			Milli mücadele (1)
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık		Sahip çıkma (1)
			Ortak Türk kültürü (1)
			Milli bilinç (1)
		Toplumsal duyarlılık	Soruna duyarlılık (1)
	Doğal çevreye duyarlılık		Doğal çevreyi koruma (1)
			Doğal afete karşı koruma (1)
			Çevreyi temiz tutma (1)
			Toprak (1)

Kültür ve miras öğrenme alanı

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “kültür ve miras” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık değeri metin içinde 26, görsel materyalde 15 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda kültürel mirasa duyarlılık değerine ilişkin alt temalar maddi kültüre duyarlılık ve manevi kültüre duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Maddi kültüre duyarlılık 17, manevi kültüre duyarlılık 9 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. 5. Sınıf Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kategori	Kodlar
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Maddi kültüre duyarlılık	Tarihi eser (8) El sanatları (6) Yemek (2) Kıyafet (1)
		Manevi kültüre duyarlılık	Halk oyunu (2) Bayram (2) Türkü (2) Askerlik (1) Kültürel değişim (1) Yazı (1)

İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanı

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “insanlar, yerler ve çevreler ” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 16, görsel materyalde 14 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt tema doğal çevreye duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. 5. Sınıf İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kodlar
Duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık	Çevre sorunu (12) İklim (1) Bilinç (1) Toprak kirliliği (1) Türkü-şarkı-şiir (1)

Bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanı

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “bilim, teknoloji ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 12, görsel materyalde 3 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık değeri içinde olan toplumsal duyarlılık alt temalarına ulaşılmıştır. Kültürel mirasa duyarlılık 1, toplumsal duyarlılık 11 kez yer almaktadır. Bu değerlere ilişkin bulgular Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. 5. Sınıf Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kategori	Kodlar
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Toplumsal mirasa duyarlılık	Geleneksel aile sohbetleri (1)
			Genel ağın zararları (8) Tebrik ve ziyaretler (1) Medya okuryazarlığı (1) Sorunlara duyarlılık (1)

Üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanı

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri metin içinde 1, görsel materyalde 1 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri içerisinde doğal çevreye duyarlılık alt temasına ulaşılmıştır. Doğal çevreye duyarlılık 2 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. 5. Sınıf Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kodlar
Duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık	Su sorunu (2)

Etkin vatandaşlık öğrenme alanı

Beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 14, görsel materyalde 3 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri alt teması doğal çevreye duyarlılık 3, tarihsel mirasa duyarlılık 8, kültürel mirasa duyarlılık içinde yer alan toplumsal duyarlılık 3 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13. 5. Sınıf Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kategori	Kod
Duyarlılık	Tarihsel mirasa duyarlılık	Toplumsal mirasa duyarlılık	İstiklal marşı (2) Bayrak (2) Bağımsızlık (2) Milli egemenlik (1) Özgürlük (1)
			Toplumsal ihtiyaç (1) Sivil toplum örgütleri (1) Toplumsal bilinç (1)
			Doğal çevreye duyarlılık

Küresel bağlantılar öğrenme alanı

Beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “küresel bağlantılar” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde kültürel mirasa duyarlılık metin içinde 29, görsel materyalde 13 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık değerine ilişkin alt temalar toplumsal mirasa duyarlılık, maddi kültüre duyarlılık, manevi kültüre duyarlılık ve ortak mirasa duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Toplumsal mirasa duyarlılık 1, maddi kültüre duyarlılık 14, manevi kültüre duyarlılık 4 ve ortak mirasa duyarlılık 10 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 14. 5. Sınıf Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kategori	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Maddi kültüre duyarlılık	Yemek (5) Tarihi eser (4) Doğal varlık (4) El sanatı (1)
		Manevi kültüre duyarlılık	Gelenek görenek (2) Kültürel özellik (2)
		Toplumsal duyarlılık	Sorun (1)
		Ortak mirasa duyarlılık	Edebiyat (3) Uluslararası kuruluş (2) Bilim (2) Sanat (2) Doğal varlık (1)

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İçerik ve Görsel Açıdan İncelemesine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Birey ve toplum öğrenme alanı

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “birey ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık değeri düz metinde 71 kez, görsel metinde 11 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt tema kültürel mirasa duyarlılık alt teması olan maddi kültür 32 kez, manevi kültür 36 kez ve toplumsal duyarlılık 3 kez yer almıştır. Bu alt temanın kodlarda 71 kez yer aldığı tespit edilmiştir. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15. 6. Sınıf Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kategori	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Maddi kültüre duyarlılık	Kıyafet (12) Mimari yapı (10) El sanatı (5) Kâğıt katlama sanatı (2) Çiçek düzenleme sanatı (2) Ulaşım aracı (1)
		Manevi kültüre duyarlılık	Milli Bayram (13) Düğün (5) Oyun (4) Tören (3) Kültürün korunması (3) Gelenek- Görenek (2) Yarış (2) Spor (2) Şiir sanatı (1) Şarkı, türkü (1)
		Toplumsal duyarlılık	Sosyal yardım (2) Biz bilinci (1)

Kültür ve miras öğrenme alanı

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “kültür ve miras” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde düz metinde duyarlılık değeri 36, görsel materyalde 4 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Kültürel mirasa duyarlılık alt teması maddi kültür 21, manevi kültür 15 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16. 6. Sınıf Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kategori	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Maddi kültüre duyarlılık	Mimari yapı (11) El sanatı (5) Kâğıt katlama sanatı (2) Coğrafi şartlar (1) Göçebelik (1) Hayvancılık (1)
		Manevi kültüre duyarlılık	Kültürün korunması (3) Ahilik (2) Kültürel faaliyet (2) Egemenlik (1) Hacı Bektaş Veli (1) Ahi Evran (1) Mevlana (1) Yunus Emre (1) Türkleşme (1) Hayır işi (1) Yardımlaşma (1)

İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanı

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “insanlar, yerler ve çevreler” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri metin içinde 19, görsel materyalde 5 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt tema doğal çevreye duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Doğal çevreye duyarlılık 19 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17. 6. Sınıf İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kodlar
Duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık	Doğal güzellik (3) Çevre sorunu (2) Yeryüzü şekilleri (2) İklim etkisi (2) Su kaynakları (1) Bitki örtüsü (1) Hayvancılık (1) Madencilik (1) Nüfus (1) Sanayi (1) Tarım (1) Ticaret (1) Toprak (1) Ulaşım (1)

Bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanı

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “bilim, teknoloji ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri metin içinde 13, görsel materyalde 4 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri içerisinde kültürel mirasa duyarlılık, doğal çevreye duyarlılık alt temalarına ulaşılmıştır. Kültürel mirasa duyarlılık 10, doğal çevreye duyarlılık 3 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 18. 6. Sınıf Bilim ve Teknoloji Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod	
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Kültür (3)	
		Arkeoloji (1)	
		Göbeklitepe (1)	
		Kültürel farklılık (1)	
		Millet sevgisi (1)	
		Milli dayanışma (1)	
		Sorumluluk (1)	
		Vatandaşlık bilinci (1)	
		Doğal çevreye duyarlılık	Doğal afet (1)
		Doğal kaynak (1)	
Hidroelektrik (1)			

Üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanı

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 15, görsel materyalde 9 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt tema doğal çevreye duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Doğal çevreye duyarlılık 21 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19. 6. Sınıf Üretim, Dağıtım, Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kodlar
Duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık	Doğal kaynak (4) Hammadde (3) Doğayı koruma (2) Kaynakların bilinçsiz kullanımı (2) Geri dönüşüm (1) Bilinçli vatandaş (1) Temiz çevre (1) Atık (1) Kirli su (1) Evsel atık (1) Toprak kirliliği (1) Tasarruf (1) Doğal yaşam alanı (1) Kaçak avlanma (1)

Etkin vatandaşlık öğrenme alanı

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde duyarlılık değeri 6, görsel materyalde 4 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda kültürel mirasa duyarlılık alt teması toplumsal duyarlılık tespit edilmiştir. Toplumsal duyarlılık 6 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20. 6. Sınıf Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kategori	Kodlar
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Toplumsal duyarlılık	Darbe (1) Demokrasi (1) Dilekçe (1) Fedakarlık (1) Pozitif ayrımcılık (1) Sivil Toplum Kuruluşları (1)

Küresel bağlantılar öğrenme alanı

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “küresel bağlantılar” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde kültürel mirasa duyarlılık metin içinde 22, görsel materyalde 6 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda kültürel mirasa duyarlılık değeri ve alt tema toplumsal mirasa duyarlılık ile ortak mirasa duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Kültürel mirasa duyarlılık 14, toplumsal mirasa duyarlılık 4, ortak mirasa duyarlılık 4 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 21. 6. Sınıf Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kategori	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık		Restorasyon (1)
			Kültürel değer (1)
			Bayram (1)
			Gelenek- görenek (1)
			Medya (1)
			Öz kültür (1)
			Fast food (1)
			Müzik (1)
			Halk oyunları (1)
			Türkü (1)
			Sahne (1)
			Orta oyunu (1)
			Hacivat- Karagöz (1)
			Meddahlık (1)
	Ortak mirasa duyarlılık	İşbirliği (2)	
		Tika (1)	
		Uluslararası ilişki (1)	
		Toplumsal mirasa duyarlılık	Popüler kültür (2)
			Kültürel birliktelik (1)
			Küresel yardım (1)

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İçerik ve Görsel Açından İncelemesine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Birey ve toplum öğrenme alanı

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “birey ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri metin içi 15, görsel materyalde 3 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık ve onun alt teması toplumsal mirasa duyarlılık alt temasına vurgu yapılmıştır. Kültürel mirasa duyarlılık 13, toplumsal mirasa duyarlılık 2 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22. 7. Sınıf Birey ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kategori	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık		Aile kültürü (3)
			İletişim (3)
			Dil (2)
			Kültürel miras (1)
			Oyun (1)
			Sosyal medya (1)
			Akraba ziyareti (1)
			Bayram (1)
			Toplumsal mirasa duyarlılık
		Sağlıklı iletişim (1)	

Kültür ve miras öğrenme alanı

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “kültür ve miras” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde kültürel mirasa duyarlılık değeri düz metinde 75, görsel materyalde 20 kez yer almış olup yapılan analiz sonucunda kültürel mirasa duyarlılık değerine ilişkin alt temalar maddi kültüre duyarlılık, manevi kültüre duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Maddi kültüre duyarlılık 43, manevi kültüre duyarlılık 31 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 23’da verilmiştir.

Tablo 23. 7. Sınıf Kültür ve Miras Alanı Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kategori	Kod	
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Maddi kültürel duyarlılık	Tarihi eser (24)	
			El sanatları (11)	
			Yemek (3)	
			Edebi eser (1)	
			Ev eşyası (1)	
			Restorasyon (1)	
			Tika (1)	
			Unesco (1)	
			Manevi kültürel duyarlılık	Dürüstlük (6)
				Spor (4)
		Hayrat (2)		
		Hayvan sevgisi (2)		
		Misafirperverlik (2)		
		Yemek kültürü (2)		
		Bayram kültürü (1)		
		Birlikte yaşam (1)		
		Çiçek sevgisi (1)		
		Doğa sevgisi (1)		
		Dürüstlük (1)		
		Esnaf nezaketi (1)		
Fetih politikası (1)				
Gaza ve cihat (1)				

Giyim-kuşam (1)
İnançlara bağlılık (1)
İskan politikası (1)
Kutlama (1)
Oyun (1)

Bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanı

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “bilim, teknoloji ve toplum” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri metin içinde 2 kez tespit edilmiş, görsel materyal tespit edilmemiştir. Yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri içerisinde kültürel mirasa duyarlılık alt temasına ulaşılmıştır. Kültürel mirasa duyarlılık değeri 1 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 24’te verilmiştir.

Tablo 24. 7. Sınıf Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt tema	Kodlar
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	İcat (1) Müze (1)

Üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanı

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri metin içi 15 kez tespit edilmiş, görsel materyal tespit edilmemiştir. Yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri alt teması doğal çevreye duyarlılık ve kültürel mirasa duyarlılık değerlerine ulaşılmıştır. Doğal çevreye duyarlılık 8, kültürel mirasa duyarlılık 7 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 25’te verilmiştir.

Tablo 25. 7. Sınıf Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kategori	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık		Vakıf (3)
			Devlet (2)
			Toprak (1)
			Vatan (1)
			Erozyon (4)
	Doğal çevreye duyarlılık		Sürdürülebilir
			yaşam (3)
			İklim değişikliği (1)

Etkin vatandaşlık öğrenme alanı

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde metin içinde

duyarlılık değeri 13, görsel materyalde 4 kez yer aldığı tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda duyarlılık değerine ilişkin alt tema kültürel mirasa duyarlılık olarak tespit edilmiştir. Kültürel mirasa duyarlılık 13 kez yer almaktadır. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 26’da verilmiştir.

Tablo 26. 7. Sınıf Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Duyarlılık Değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Darbe (1)
		Demokrasi (1)
		Divan (1)
		Divanı Humayun (1)
		Han-Hakan (1)
		İnanç (1)
		Kurultay-Toy (1)
		Kut (1)
		Meclis (1)
		Milli irade (1)
		Müze (1)
		TBMM (1)
		Töre (1)

Küresel bağlantılar öğrenme alanı

7.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan, “küresel bağlantılar” öğrenme alanında duyarlılık değerinin metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde duyarlılık değeri metin içi 14, görsel materyalde 6 kez yer aldığı alınıp yapılan analiz sonucunda duyarlılık değeri alt teması kültürel mirasa duyarlılık 6, doğal çevreye duyarlılık değerinin 8 kez yer aldığı tespit edilmiştir. Duyarlılık değerine ilişkin bulgular Tablo 27’da verilmiştir.

Tablo 27. 7. Sınıf Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı duyarlılık değeri

Tema	Alt Tema	Kod
Duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Barış (1)
		Dil (1)
		Milli varlık (1)
		Ortak turizm (1)
		Tarihi mekan (1)
		Unesco (1)
	Doğal çevreye duyarlılık	Doğal afet (2)
		Can kaybı (1)
		İklim değişikliği (1)
		EPPO (1)
		FAO (1)
		İsraf (1)
		Küresel sorunlar (1)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Temel amacı duyarlılık değerinin sosyal bilgiler ders kitaplarında nasıl yansıdığını tespit etmek olan bu çalışma doğrultusunda Talim Terbiye Kurulu onaylı uygun görülen 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Yapılan analizler araştırmanın alt amaçları doğrultusunda incelenmiş ve elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı incelemesi sonucunda duyarlılık değeri ile ilgili ifadelerin ders kitabında daha çok metin içinde yer aldığı, görsel materyallere daha az yer verildiği saptanmıştır. Bu bağlamda bulguyu destekler nitelikte çalışmalar literatürde yer almaktadır. Uçar (2019), 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında değer ile ilgili ifadelerin metin içi daha çok, görsellerde ise daha az geçtiğini belirtmiştir. Güçlü (2019), 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını incelediği çalışmasında değer ifadelerinin daha çok metin içi olduğunu vurgulamaktadır. Erbaş (2020), farklı bir yayınevine ait 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yaptığı çalışmaya göre değer ifadelerinin daha çok sırasıyla; metinler, görseller, değerlendirme ve etkinlikler şeklinde olduğunu ifade etmiştir. Belirtilen bulgular ile farklı sonuçlar elde eden çalışmalar da olmuştur. Bu bağlamda Topkaya (2011), 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki değer ile ilgili ifadelerin görsel materyal içeriğinde daha fazla yer aldığı fark edilmektedir. Çelikkaya ve Kürümlüoğlu (2018), 4. sınıf sosyal bilgiler kitabında ifade ettiği duyarlılık değerinin, 176 metin içi, 195 görsel, 117 etkinlik, 85 kez değerlendirme bölümünde yer aldığını tespit etmiştir. Aynı şekilde 5. sınıf sosyal bilgiler kitabında değer ifadelerinin 128 görsel, 108 metin, 61 etkinlik, 60 kez değerlendirme bölümünde yer aldığını belirtilmiştir. Yapılan bu çalışmada duyarlılık değeri ifadelerinin, daha çok görsellerde bulunduğu görülmektedir. Çalışmada, duyarlılık değeri daha çok metin içi etkinliklerde yer alırken, ifade edilen çalışmalarda ise duyarlılık değeri daha çok görsellerde yer almaktadır. Bu sonuçlar, sınıf farklılığına göre; kitabın basımı, yazarı ve yayınevi farklılığına göre, kitabın içeriğindeki duyarlılık değerini yansıtan metin ve görsellerin oranlarına göre farklılık göstermesiyle açıklanabilir.

Bütün bu tespitler ışığında, “tarihsel mirasa duyarlılık” değeri 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “kültür ve miras” öğrenme alanı ile “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında tespit edilmiştir. 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında duyarlılık değeri “kültür ve miras, insanlar, yerler ve çevreler, bilim, teknoloji ve toplum ile küresel bağlantılar” öğrenme alanlarının ders kitabında metin içi ve görsellerle desteklendiği sonucuna ulaşılmıştır.

5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında duyarlılık değeri metin içinde ağırlıklı olarak yer alırken, görsel olarak daha az yer aldığı görülmektedir. Aydın (2014), beşinci sınıf sosyal bilgiler öğretim programında yer alan öğrencilerin değerleri edinim düzeyine ilişkin araştırma kapsamında, beşinci sınıf sosyal bilgiler programında öğrencilerinin kazandıkları değerlerin düzeyi doğrulanmıştır. Bu çalışmada, sosyal bilgiler ders kitaplarında tarihi miras duyarlılığı değeri ile örtüşen en yüksek değer olan "tarihi miras duyarlılığı" ve en düşük değeri olan "doğal çevre duyarlılığı" beyan edilmiştir. Çoşkun (2011),

ilköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler programında yer alan doğal çevreye ve tarihi mirasa duyarlılık, İstiklal Marşı ve bayrağa saygı değerlerinden yola çıkarak yaptığı çalışmada, değerler üzerine güçlü ve tutarlı yorumlar yapılarak vatanseverlik, doğal çevreye ve tarihsel mirasa duyarlılık değerleri üzerinde durulmuş olup bu bağlamda öğrencilerin bu değerlere diğerlerine göre daha duyarlı oldukları görülmektedir.

Açık (2020), yaptığı çalışması sonucunda 4. sınıf öğrencilerinin vatanseverliği “vatanı savunmak” ve “vatanı sevmek” olarak kültürel mirasa duyarlılık değerini ise “sahip çıkmak ve korumak” olarak tanımlamışlardır. Bu çalışmada da duyarlılık değeri ve alt boyutlarının farkındalığı ve özümsemesi daha fazla olduğundan araştırmayla paralellik göstermektedir. Yiğittir (2009), ilköğretim sosyal bilgiler dersi 4 ve 5. sınıf değerlerinin kazanılma düzeyini incelemiştir. İlkokul dördüncü sınıf sosyal bilgiler öğretim programında doğa sevgisi, değerler ve beşinci sınıf sosyal bilgiler öğretim programında tarihi mirasa duyarlılık ve doğal çevre duyarlılığının benimsenmesi ifadesi ile sosyal bilgiler ders kitaplarında bu değerlerin işlenişi paralellik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ulusoy (2009), ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin kültür ve miras öğrenme alanının işlenmesine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi çalışmasında kültür ve mirasımızı yansıtan çeşitli görsel öğeler kullanılarak etkinliklerin yapılması gerektiği ifadesi ile bu çalışmada belirtilen sosyal bilgiler ders kitabında yer alan ilgili etkinlikler ve görsel çalışmaları ile paralellik göstermektedir. Yapılan çalışmalar bağlamında genel olarak literatürde belirtilen çalışmalar ile bu çalışma uyumluluk göstermiş olup duyarlılık değerine ilişkin çalışmalara biraz daha fazla yer verilmesi derslerde kullanılabilirliğini artıracaktır.

6. sınıf ders kitabında doğal çevre ile ilgili konuların yer aldığı “insanlar, yerler ve çevreler” öğrenme alanında özellikle konu ile yakınlık gösteren “doğal çevreye duyarlılık” değerine değinilmiştir. Aydın (2014), tarafından yapılan çalışmada bu bulguya benzer bir sonuç belirlenmiştir. Doğal çevre ile ilgili konuların daha çok öğrencilerin akademik becerilerini artırmaya yönelik olduğu görülmektedir. Kapan (2019), 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kazandırılması arzu edilen değerlerin öğrenme alanı içinde ne düzeyde yer aldıklarını bulmayı amaçlayarak bu çalışma ile aynı doğrultuda ders kitabında duyarlılık değerinin dağılımının nasıl olduğunun tespiti yönünde benzerlik göstermektedir.

6. sınıf ders kitabı incelemesi sonucunda duyarlılık değeri ile ilgili ifadelerinin ders kitaplarında daha çok metin içinde yer aldıkları belirlenmiş, görsel materyale de yeterince yer verildiği saptanmıştır. Duyarlılık değerinin öğrenme alanlarına dağılımının en fazla olduğu sınıflardan biri 6. sınıf ders kitabı olduğu tespit edilmiştir. ‘Bilim, teknoloji ve toplum’ öğrenme alanı ile ‘etkin vatandaşlık’ öğrenme alanında 6. sınıf ders kitabında bu örneklere ulaşılmıştır. Öğretici (2011), 6. sınıf öğrencilerine yönelik sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimi uygulamalarının etkililiğine yönelik bir araştırmada müfredat ve ders kitaplarının yapısının değerlerin öğretimine pek uygun olmadığı belirtilmiştir. Ersoy, Şahin (2012), 6 ve 7. sınıf sosyal bilimler ders kitaplarının değer açıklama yöntemlerini ihmal ettiği tespit edilmiştir. Araştırmanın sonunda duyarlılık ve sorumluluk değerleri ile ilgili farkındalığın arttığı

kanısına varılmıştır. Araştırmanın diğer bir tespiti olan duyarlılık değerinin farkındalığı artırdığı ifadesi ise araştırmamız ile paralellik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Keskin ve Öğretici (2013), tarafından yapılan bir araştırma, 6. sınıf öğrencilerinin duyarlılık değerine ait alt temalar verilmiştir: “Toplumsal sorunlara, doğal çevreye, kültürel mirasa, küresel sorunlara, Türk tarihine ve Türk büyüklerine karşı duyarlılık.” 6. sınıfta duyarlılık değerine yönelik bilinçlendirme etkinlikleri uygulanmıştır. Etkinliklerin öğrencilerin bu değer hakkında daha bilinçli olmaları açısından etkili olduğu belirtilmiştir. Kültürel mirasa duyarlılık değeri araştırmada daha fazla vurgulanmıştır. Avcı (2014) Sosyal bilgiler ders kitaplarının kültürel mirasın değerini ve tarihsel önemini tartışan bilgi blokları içermesi gerektiği görülmektedir. Bu araştırma da duyarlılık değeri ile ilgili bulgularla benzerlik göstermektedir.

7. sınıf ders kitaplarında duyarlılık değeri ile ilgili “insanlar, yerler, çevreler”, “bilim, teknoloji, toplum” ve “üretim, dağıtım, tüketim” öğrenme alanında görsel tespit edilememiş olup duyarlılık değer ifadelerinin ders kitaplarında daha çok metin içinde yer aldığı, görsel materyal olarak da yeterince yer verildiği saptanmıştır. Uzun (2017), sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevresel farkındalık ve duyarlılıklarını çeşitli değişkenlere karşı inceleme çalışmasında çevre kavramları, türleri ve sorunları açıklandıktan sonra Türkiye’de ve dünyada gözlenen başlıca çevre sorunlarına açıklık getirilmiş, sosyal bilgiler lisans programında çevre eğitimi ve farkındalık bilgilerinin yanı sıra çevre sorunlarından korunmak için çevre duyarlılığı bilgileri de yer almaktadır. Çevre eğitimi, farkındalık oluşturma ve çevreye duyarlılık vurgusu ile araştırma sonuçları örtüşmektedir.

Güçlü (2019), sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi açısından incelediği araştırmada 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler yönünden zengin olduğunu ifade etmektedir. Değer ifadesinin ağırlıklı olarak ders kitaplarında metin içi yer aldığı, değer ifadelerine resimlerde de yer verildiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda bu araştırma ile örtüşmektedir. Ceviz (2021), 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan değerlerin sosyal bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarına yansıtılma düzeylerinin incelenmesi ile ilgili araştırmada sosyal bilgiler ders kitapları arasında farklılıklar olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Genel olarak tüm sınıf düzeylerinde ders kitapları incelendiğinde ise “birey ve toplum” ile “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında birçok sınıf düzeyinde duyarlılık değerine az yer verildiği düşünülmektedir. 4, 5 ve 7. sınıf ders kitaplarında duyarlılık değeri ile ilgili en fazla görsel kullanımı “kültür ve miras” öğrenme alanında tespit edilmiştir. 4 ve 5. sınıf “birey ve toplum” öğrenme alanı, 6. sınıf “etkin vatandaşlık” ve “küresel bağlantılar” öğrenme alanı ile 7. sınıf “birey ve toplum” öğrenme alanlarında en çok ‘kültürel mirasa duyarlılık’ alt teması olan ‘toplumsal mirasa duyarlılık’ değeri vurgulanmıştır. “Kültürel mirasa duyarlılık” değerine 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında yer verildiği tespit edilmiş olup ayrıca “kültürel mirasa duyarlılık” değerinin bütün sınıf düzeylerinde birbirine yakın oranda yer aldığı görülmektedir. “Doğal çevreye duyarlılık” değerinin 4, 5 ve 6. sınıf ders kitaplarında

“insanlar, yerler ve çevreler” öğrenme alanında yer aldığı duyarlılık değeri ile ilgili diğer alt değerlerin yer almadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4, 5 ve 6. sınıf “küresel bağlantılar” öğrenme alanında ders kitabında yer alan “kültürel mirasa duyarlılık” değeri alt teması ortak mirasa duyarlılık değeri yer almıştır. 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “tarihsel mirasa duyarlılık” değeri öğrenme alanlarında tespit edilememiştir. “İnsanlar, yerler, çevreler” öğrenme alanı ile “üretim, dağıtım, tüketim” öğrenme alanı 4, 5 ve 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sadece “doğal çevreye duyarlılık” değerinin belirtildiği; öğrenme alanlarına göre duyarlılık değeri dağılımının en fazla olduğu sınıfların 4 ve 6. sınıf olarak tespit edilmesi önemli bir veri niteliğindedir.

Tüm sınıf düzeylerinde “kültür ve miras” öğrenme alanında “kültürel mirasa duyarlılık” değerinin vurgulandığı saptanmıştır. Kültürel bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde tarihin kültürle iç içe olması ve sosyal bilgiler dersinin kültürel öğeleri yansıtmada önemli bir rol oynaması “kültürel mirasa duyarlılık” değerinin yoğun olarak işlenmesini sağlamıştır. Daşdemir ve Tekin (2018), tarafından yapılan araştırmada sosyal bilgiler ders kitaplarında maddi kültür unsurlarına daha fazla yer verildiğini savunan bu çalışma ile benzerlik göstermektedir. Tüm sınıf düzeylerinde ders kitaplarında “kültür ve miras” öğrenme alanı dâhilinde “kültürel mirasa duyarlılık” değerinin içinde yer alan ‘maddi ve manevi’ kültüre duyarlılık değerlerinin yoğun olarak işlendiği tespit edilmiştir. Çengelci (2012), tarafından yapılan araştırmada somut olmayan kültürel mirasla ilgili çalışmaların ağırlıklı olarak kültür ve miras ünitesi içinde ele alındığını ifade etmiştir. Araştırmada ayrıca Türk tarihi ve kültürü konularına ilişkin kazanımlar *birey ve toplum; bilim, teknoloji ve toplum, küresel bağlantılar ve etkin vatandaşlık* öğrenme alanlarına da yansımaktadır. Güçlü (2019), sosyal bilgiler ders kitaplarını değerler eğitimi perspektifinden incelediği araştırmasında bu bulguya paralel bir sonuca ulaşmıştır. Demir ve İşcan (2007), ilköğretim 1, 2 ve 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarını değerler eğitimi açısından incelediği çalışmada değerlerin düz yazı, fotoğraf ve birçok etkinlikte yer aldığı belirtmiştir. Ayrıca değerlerin öğretime ilişkin etkinliklerin değer kazandırmada yetersizliğini ifade etmiştir. Her öğrenme alanında değerlerin yer alma sıklığının aynı olmadığı tespit edilmiştir.

5 ve 6. sınıf ders kitaplarında en fazla vurgulanan değer “kültürel mirasa duyarlılık” olması sonucu ile literatürde ile benzerlik göstermektedir. Taşdemir (2018), bu bulguya benzer bir sonuca ulaşmıştır. “Kültürel mirasa duyarlılık” değeri bu çalışmalarda “kültür ve miras” öğrenme alanında en fazla vurgulanan değer olarak görülmektedir. Türk gelenek ve göreneklerinin gelecek nesillere yansıtılması, milli bilincin dirik tutulması amacıyla “kültürel mirasa duyarlılık” değeri kazanılmalıdır. Geleceğin teminatı geçmiş ile günümüz arasında sağlam bir köprü kurabilmektedir. Bu bağlamda “kültürel mirasa duyarlılık” değerinin kazanılması bir milletin varlığı için hayati önem taşımaktadır.

2020-2021 eğitim öğretim yılı 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan görsel kaynakların duyarlılık değeri açısından kontrol edildiğinde kullanılan görsel türünün ilgili bilgileri

iletmek için sembolize edildiği tespit edilmiştir. İlgili resim türünün işlevsel olduğu belirlenmiştir. Egedemir (2017), 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabını görsel-metin ilişkisi açısından incelediği araştırmada, ders kitaplarında yer alması gereken görsel unsurların öğrencilerin özelliklerine ve gelişim fikirlerine dayandığını belirlemiştir. Çocukların anlayamadıkları kısımları anlamalarına yardımcı olmak için metinle bağlantılı olmalıdır. Bu şekilde hazırlanan görsellerin öğrenmeyi kolaylaştırdığını ve unutmayı önlediğini belirtmiştir. Metin içi ifadeler ile onları tamamlayan görsellerin duyarlılık değerini yansıtma durumu ilgili çalışma ile bu çalışmanın paralellik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Birçok alt değeri olan ve farklı değer ifadeleri ile doğrudan ve dolaylı olarak ilişkisi bulunan duyarlılık değerinin, sosyal bilgiler ders kitaplarında bütün öğrenme alanlarında daha fazla yer alması gerektiği düşünülmektedir. Özellikle duyarlılık değerinin görsel ve etkinlik ağırlıklı olarak verilmesi (temel eğitim öğrencilerinin gelişim dönemleri ve öğrenme özellikleri göz önünde bulundurulduğunda) değerini öğrenciler tarafından kazanılmasını daha da kolaylaştıracaktır.

Öneriler

Araştırma ile elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

- Ders kitaplarında duyarlılık değeri ile ilgili etkinliklerin sayısı artırılmalıdır.
- Duyarlılık değerinin metin içi ve görsellerde daha somut hissettirilebilmesi için içerik ve görsellere daha zenginleştirilebilir.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarında duyarlılık değeri kitaplarının ölçme değerlendirme bölümlerinde daha fazla yer alabilir.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarında duyarlılık değeri ve alt temalar olan kültürel miras, tarihsel miras ve doğal çevreye karşı duyarlılık değerleriyle ilgili güncel örneklere daha fazla yer verilebilir.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarında duyarlılık değerinin çeşitli görsel ve etkinlikler aracılığı ile yer alması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Açık, İ. (2020). *İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Kültürel Mirasa Duyarlılık ve Vatanseverlik Değerlerinin Biyografilerle Öğretimi*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Arslan, M. (2007). Eğitimde Yapılandırmacı Yaklaşımlar, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi Dergisi*, 40 (1), 41-61
- Avcı, M. (2014). "Sosyal Bilgiler Dersinde Kültürel Miras Eğitimine İlişkin Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri." (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.

- Aydın, O. (2014). *Ortaokul Öğrencilerinin 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Değerleri Kazanma Düzeyleri*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Baş, B. & Yıldız, F. İ. (2015). 2. Sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin okunabilirlik açısından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 52-61.
- Berg, B. L. & Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. H. Aydın (Çev. Edt). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Bulut, M. & Orhan, S. (2012). Türkçe-Edebiyat Ders Kitaplarının Dil ve Kültür Aktarımındaki Rolü ve Önemi Üzerine Bir İnceleme. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(8), 297-311.
- Can, Ö. (2008). *Dördüncü Ve Beşinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Canlı, S. (2015). Türkçe ders kitaplarına seçilecek metinlerin belirlenmesinde çocuğa görelilik ilkesi. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 98-123.
- Çelikkaya, T. & Kürümlüoğlu, M. (2018). Yeni Sosyal Bilgiler Programında 4.ve 5. Sınıfta Kazandırılması Hedeflenen Değerlere İlişkin Kazanımların İçeriğe Yansımaları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16 (36), 7-38.
- Çengelci, T. (2012). Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yeri. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25 (1), 185-203.
- Ceviz, N., B. (2021). *2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerlerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansıma Düzeyinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Coşkun, D. (2011). *İlköğretim Birinci Kademe 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi, Denizli İli Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Daşdemir İ. & Tekin S. (2018). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Türk-Kültür Öğelerinin Kullanımı. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, 18 (1), 215-228.
- Demir, K. & Demirhan İşcan, C. (2007). *Hayat Bilgisi Dersinde Değerler ve Değerler Eğitimi*. 1. Ulusal İlköğretim Kongresi, 15-17 Kasım 2007 içinde (s. 1-15)
- Denzin, N.K., & Lincoln, Y. S. (2005). Introduction: The discipline and practice of qualitative research. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *The SAGE handbook of qualitative research* (3rd ed. pp. 1-33). Sage Publications: California.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitiminin Verilmesi Ve Eğitimin Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Sınanması* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Doğanay, A (2007). Değerler Eğitimi. C.Özürk (Ed.). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*. içinde (s. 256-286) Ankara: Pegem Akademi.
- Eğedemir, M, P. (2017). *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Görsel Metin İlişkisi Açısından İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.

- Erbaş, A. A. (2020). *Hayat Bilgisi Dersi Kapsamında Değerler Eğitimi Üzerine Bir Araştırma: Beklentiler, Uygulamalar ve Öneriler* (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir
- Ersoy, F. & Şahin, T. (2012). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Yaklaşımları Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (2), 1535-1558.
- Ertan, B. (1991). *Türkiye'de çevre hakkının gelişimi* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Gömlüksiz & Cüre, E. (2011); "Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlere İlişkin Öğrenci Tutumlarının Değerlendirilmesi," *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 95-134.
- Güçlü, H. (2019). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir
- İnan, S. (2014). *Sosyal bilgiler eğitimine giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kapan, A. (2019). "6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Önerilen Edebi Ürünlerin Öğrenme Alanlarında Yer Alan Değerler Açısından İncelenmesi." (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Kaymakcan, R. & Meydan, H. (2016). *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Kenan, S. (2009). Modern Eğitimde Kaybolan Nokta: Değerler Eğitimi, TheMissing Dimension of Modern Education: Values Education. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri: Educational Sciences in Theory and Practice*. 9 (1), 259-295.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye'de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması* (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir
- Keskin, Y., & Öğretici, B. (2013). Sosyal Bilgiler Dersinde" Duyarlılık" Değerinin Etkinlikler Yoluyla Kazandırılması: *Nitel Bir Araştırma. Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 143-181.
- MEB (2018). 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programı. (Erişim Tarihi: 17.04.2021).<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research* (3th ed.). A Wiley Imprint
- Miles, M.B. & Huberman, M. A. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. London: Sage.
- Naylor, D. T. & Diem, R. (1987). *Elementary and Middle School Social Studies*, Random House, United States Of America.
- Öğretici, B. (2011). "İlköğretim 6. Sınıf öğrencilerine Sosyal Bilgiler Derslerinde Değerler Eğitime Yönelik Uygulamaların Etkililiğinin Araştırılması." (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Öztürk, C. & Deveci, H. (2011). Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi. Cemil Öztürk, (Ed.), *Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programları* içinde (s. 1-41). Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. (2007). Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. C. Öztürk (Ed.). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım* içinde (s. 21-50). Ankara: Pegem Akademi.
- Parker, Walter C. (2001). *Social Studies In Elementary Education*, Merrill Prentice Hall, United States.

- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods* (Third Edition). London: Sage Publications.
- Pilav, S. & Erdoğan, Ş. (2016). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki bilgilendirici metinlerin değer iletimi açısından incelenmesi, *Milli Eğitim*, 210, 351-371.
- Rothenberg, B. B. (1970). Children's social sensitivity and the relationship to interpersonal competence, intrapersonal comfort, and intellectual level. *Developmental Psychology*, 2(3), 335.
- Ruddock, H.C. & Turner, S. (2007) Developing cultural sensitivity: nursing students' experiences of a study abroad programme. *Journal of Advanced Nursing*, 59(4), 361-369
- Sarar Kuzu, T. (2013). Türkçe ders kitaplarındaki metin altı sorularının yenilenmiş bloom taksonomisindeki hatırlama ve anlama bilişsel düzeyleri açısından incelenmesi. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 37(1), 58-76.
- Şimşekli, Y. (2004). Çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik çevre eğitimi etkinliklerine ilköğretim okullarının duyarlılığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 83-92.
- Somerville, L. H. (2013). The teenage brain: Sensitivity to social evaluation. *Current Directions in Psychological Science*, 22, 121– 127. doi:10.1177/0963721413476512
- Taşdemir, M. (2018). “Ortaokul altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabı metinlerinin kültürel mirasa duyarlılık değeri açısından incelenmesi.” (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Topkaya, Y. (2011). *Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerlerin Ders Kitaplarına Yansıma Düzeylerinin Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Topkaya, Y. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Değer Aktarım Yaklaşımları Hakkındaki Görüşlerine Ait Nitel Bir Çalışma. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 637-652.
- Turan, R. & Ulusoy, K. (2014). *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Uçar, F. (2019). *İlkokul Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Ulusoy, K. & Arslan, A. (2016). Değerli bir kavram olarak “değer ve değerler eğitimi”. R.Turan & K. Ulusoy, (Ed.), *Farklı yönleriyle değerler eğitimi* içinde (s. 2-5). Ankara: Pegem Akademi.
- Ulusoy, K. (2009). Sosyal Bilgiler Dersi Kültür Ve Miras Öğrenme Alanının İşlenişinin 4. ve 5. Sınıf Öğrencileri Tarafından Değerlendirilmesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 18.
- Ünal, F. (2009). Öğretmen adaylarının sosyal sorumluluk projelerinin topluma kattığı değer hakkındaki görüşleri I. Ulusal İyilik Sempozyumu (20-21 Haziran 2009), Elazığ, 81-89
- Uzun, B. (2017). “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çevre Bilinci ve Çevresel Duyarlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi.” (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Way, B. M., & Lieberman, M. D. (2010). Is there a genetic contribution to cultural differences? Collectivism, individualism and genetic markers of social sensitivity. *Social cognitive and affective neuroscience*, 5(2-3), 203-211.

- Yiğittir, S. & Kaymakçı, S. (2012). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Uygulama Kılavuzunda Yer Alan Etkinliklerin Değer Eğitimi Yaklaşımları Açısından İncelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 49-73.
- Yiğittir, S. (2009) “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4. ve 5. Sınıf Değerlerinin Kazanılma Düzeyi.” (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.